

Advies archeologie

Plangebied: Nieuwe Kerk
Gemeente: Delft
Plaats: Delft
Bevoegd gezag: Gemeente Delft

Datum advies: 13-01-2015
Opsteller: Archeologie Delft
Kluizenaarsbocht 7
Postbus 78
2600 ME Delft

Contactpersoon: Marjolein Kerkhof (MA)
Archeoloog,
Coördinator afd. Beleid & Toetsing
06-53988767
mkerkhof@delft.nl

Werkzaamheden

Binnen het plangebied zullen diverse werkzaamheden plaatsvinden die zich richten op de restauratie en uitbreiding van de Nieuwe Kerk. Hierbij zullen bodemversturende werkzaamheden plaatsvinden op diverse locaties binnen het huidige kerkgebouw en in de kerktuin. Tijdens deze werkzaamheden zullen behoudenswaardige archeologische resten worden verstoord.

Bestemmingsplan

Het plangebied bevindt zich binnen de historische stadskern van Delft, waarop het bestemmingsplan "Binnenstad 2012" van toepassing is. Conform dit plan is het onderhavige plangebied mede bestemd als Waarde – Archeologie. Bodemversturende werkzaamheden die de vrijstellingsgrenzen van 50 m² en/of 30 cm –maaiveld overschrijden, dienen voorafgegaan te worden door archeologisch onderzoek, op een wijze die is goedgekeurd door het college van Burgemeester & Wethouders (het bevoegd gezag).

De voorgenomen ontwikkelingen leiden tot bodemverstoringen op verschillende locaties binnen en buiten het huidige kerkgebouw. Op deze plekken kunnen de aanwezige archeologische resten niet *in situ* worden behouden. Uit het bestemmingsplan (artikel 21.2, lid b.2 en b.3) vloeit voort dat dit daarom *ex situ* dient te gebeuren, door middel van archeologisch veldonderzoek (opgraving en/of archeologische begeleiding).

De afgelopen twee jaar heeft Archeologie Delft, tijdens diverse overleggen met de HGD, getracht de balans te vinden tussen het belang van het Delfts archeologisch erfgoed en de meest reële belasting voor de initiatiefnemer (de HGD). Dit heeft geresulteerd in een uitspraak over de minimale eisen aan het benodigde archeologisch onderzoek. De HGD heeft echter een alternatief scenario opgesteld voor het uit te voeren archeologisch onderzoek. Het is aan het bevoegd gezag om te beoordelen in hoeverre met dit

voorgestelde onderzoek wordt voldaan aan de onderzoeksverplichting die voortvloeit uit het bestemmingsplan.

Archeologische verwachting

In het kader van de voorgenomen werkzaamheden heeft de Hervormde Gemeente Delft (HGD) een archeologisch bureauonderzoek laten uitvoeren (Bakx & Jongma 2013). Hiervoor is gebruik gemaakt van bekende historische en archeologische gegevens. Ook zijn aanvullende gegevens verzameld aan de hand van enkele verkennende boringen.

De conclusie van het bureauonderzoek is dat zich binnen het plangebied diverse archeologische waarden bevinden. Deze bestaan voornamelijk uit een grafveld, waarin tussen de 15^e en het begin van de 19^e eeuw overledenen zijn bijgezet. De lange gebruiksduur van het grafveld, in combinatie met ophogingen, heeft geresulteerd in een dik pakket begravingen. Naast dit grafveld worden binnen het plangebied funderingen van het kerkgebouw verwacht; ook bevinden zich er mogelijk funderingen van de huizen die op deze locatie aanwezig waren voordat de kerk werd gebouwd. Tenslotte bestaat er een reële kans op de aanwezigheid van sporen van de oostelijke stadsbuitengracht, met daarin het afval van de vroege stedelijke nederzetting.

Binnen het plangebied wordt een hoge dichtheid aan archeologische resten verwacht. Ook zal het materiaal waarschijnlijk (zeer) goed geconserveerd zijn. Dit geldt ook voor de aanwezige menselijke overblijfselen.

De in het bureauonderzoek benoemde archeologische resten bevinden zich op een locatie die van groot belang is geweest voor de geschiedenis van Delft. Het marktveld en de daaraan gelegen gebouwen, zoals de Nieuwe Kerk en het stadhuis, hebben een centrale rol gespeeld in de ontwikkeling van de Middeleeuwse en vroegmoderne stad. In deze vroege stadsontwikkeling ligt de basis van het huidige Delft. Archeologische resten op deze locatie bieden dan ook veel inzicht in het ontstaan van de stad Delft zoals wij die nu kennen en zijn daardoor van groot belang.

In de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) die door de beroepsgroep gehanteerd wordt, is een systematiek opgenomen om archeologische vindplaatsen objectief te waarderen op behoudenswaardigheid (KNA Landbodems versie 3.3, bijlage 4). Volgens de KNA zijn vindplaatsen in historische binnensteden altijd behoudenswaardig, omdat dergelijke contexten een samenhangend conglomeraat van archeologische waarden herbergen. De onderhavige vindplaats scoort daarnaast bijzonder hoog in de waarderingstabel (*bijlage 1*). Dit maakt dat gesteld kan worden dat het hier behoudenswaardige archeologische resten betreft.

Beoordeling voorstel archeologisch onderzoek

Kelder I

Advies: niet instemmen met het voorstel

De bodemverstoringen die optreden als gevolg van de bouw van kelder I vallen uiteen in een gedeelte binnen en een gedeelte buiten het huidige kerkgebouw. Er wordt voorgesteld om buiten de kerk geen menselijke individuen te onderzoeken. Binnen de kerk zou 10-20% van de aanwezige individuen worden onderzocht. Alle overige archeologische sporen en vondsten worden wel onderzocht, respectievelijk door middel van een archeologische begeleiding (buiten de kerk) en een opgraving (binnen de kerk).

In dit deel van het plangebied bevinden zich naar schatting 2125 menselijke begravingen (1300 buiten de kerk, 825 binnen de kerk), met daarmee geassocieerde structuren,

sporen en vondsten, zoals grafkapellen en grafkisten. Daarnaast worden hier sporen van (oudere voorgangers van) het huidige kerkgebouw verwacht en van de huizen die in 1493 zijn gesloopt.

Het merendeel van de ter plekke aanwezige archeologische resten wordt gevormd door menselijke overblijfselen. Indien wordt ingestemd met de voorgestelde onderzoeksstrategie, zullen slechts 80-170 van in totaal 2125 individuen archeologisch worden onderzocht. Het overgrote merendeel van het ter plekke aanwezige bodemarchief zal daarmee dus ongedocumenteerd worden vernietigd. Dit is een afwijking van de minimale eis aan het archeologisch onderzoek, die tijdens de vooroverlegfase is benoemd. Deze afwijking kan niet worden onderbouwd met archeologische argumenten.

Het advies is om niet in te stemmen met het voorstel. De ter plekke aanwezige archeologische resten zijn behoudenswaardig en mogen daardoor, conform het bestemmingsplan, niet ongedocumenteerd verdwijnen. Vanwege de lange gebruiksduur van het grafveld, vormen de menselijke overblijfselen een unieke en zeer informatieve bron over de populatieontwikkeling van de stad Delft door de eeuwen heen. Dergelijke informatie kan enkel worden verkregen door archeologisch onderzoek, omdat er in Delft nauwelijks geschreven bronnen bestaan van vóór 1612 (als gevolg van stadsbranden in 1536 en 1612).

De geschreven bronnen die wel overgeleverd zijn bieden met name inzicht in het hoogste sociaal-economische deel van de samenleving. Omdat ten behoeve van de aanleg van kelder I zowel binnen als buiten de kerk bodemverstoringen zullen optreden, bestaat hier een unieke mogelijkheid om individuen uit de lagere sociale klassen (die buiten de kerk werden begraven) te vergelijken met individuen uit de hogere klassen (die binnen de kerk werden begraven).

In het uitgangspuntendocument wordt als doel van het archeologisch onderzoek gesteld om te streven naar een representatief beeld van het geheel, door het opgraven van een deel van bodemarchief. De archeologische dataset vormt echter één geheel, waarin alle sporen, structuren en vondsten in verband staan met elkaar. Met het huidige voorstel zullen grote delen van deze dataset ongezien verdwijnen en zal nooit duidelijk zijn wát er precies is verdwenen. Hierdoor missen componenten van het geheel en kunnen dus ook geen sluitende uitspraken worden gedaan over die delen van de dataset die wel worden onderzocht.

Gelet op het bovenstaande wordt geadviseerd om niet in te stemmen met het voorstel. Geadviseerd wordt om de bodemversturende werkzaamheden ten behoeve van kelder I (zowel binnen als buiten het kerkgebouw) vooraf te laten gaan door een integrale archeologische opgraving, inclusief het onderzoeken en documenteren van al het menselijk skeletmateriaal.

Kelder II

Advies: instemmen met het voorstel

Om het bouwplan veilig te kunnen uitvoeren, zal deze kelder worden gebouwd met behulp van groutinjectie. Als gevolg van deze constructiemethode zal een onbekend deel van het ter plekke aanwezige bodemarchief worden vernietigd. Om veiligheidsredenen is het niet mogelijk om deze resten, voorafgaand aan hun vernietiging, te onderzoeken. Het voorstel is om op deze locatie tijdens de uitvoering van de constructiewerkzaamheden maatregelen te nemen om het verlies aan archeologische informatie zoveel mogelijk te beperken. Daarnaast zullen alle archeologische resten (incl. menselijke begravingen) die

niet verloren gaan als gevolg van de gehanteerde bouwmethode, worden onderzocht door middel van een archeologische opgraving.

In dit deel van het plangebied bevinden zich naar schatting 320 menselijke begravingen, met daarmee geassocieerde structuren, sporen en vondsten, zoals grafkapellen en grafkisten. Daarnaast worden hier sporen van de verdedigingswerken van de stad verwacht en van (oudere voorgangers) van het huidige kerkgebouw.

Indien wordt ingestemd met het voorgestelde constructieplan, zal een deel van de behoudenswaardige archeologische resten ongedocumenteerd worden vernietigd. Het is daarbij belangrijk om te realiseren dat het percentage in kubieke meters niet gelijk kan worden gesteld aan het percentage archeologie dat ongedocumenteerd verdwijnt. Op deze locatie worden met name grafkapellen verwacht, waarbij menselijk skeletmateriaal zich op de bodem van de structuren zal bevinden. De hoogste dichtheid aan archeologische resten wordt dus verwacht in de diepere lagen en bevindt zich daarmee juist in de zone die ongedocumenteerd zal verdwijnen.

Tijdens de ontwerpfase hebben de HGD en het bevoegd gezag diverse gesprekken gevoerd over de aanleg van deze kelder. Daarbij heeft de HGD voldoende aannemelijk gemaakt dat dit constructieplan de enige mogelijkheid is om deze kelderruimte veilig te kunnen bouwen. Voor de bouw van deze ruimte bestaan bovendien geen alternatieven: enkel deze ruimte, op deze locatie, kan de beoogde functie vervullen.

Omdat er geen mogelijkheden zijn tot planaanpassing, er tijdens het werk maatregelen worden genomen om de vernietiging van het bodemarchief zoveel mogelijk tegen te gaan en 100% van de archeologische resten die wél toegankelijk zijn onderzocht zullen worden, wordt geadviseerd in te stemmen met zowel het constructieplan als het onderzoeksvoorstel.

Technische installaties (kabels & leidingen)

Advies: gedeeltelijk instemmen met het voorstel

Ten behoeve van de aanleg van technische installaties, zullen op verschillende locaties bodemverstoringen optreden, zoals door het uitgraven van leidingsleuven. Het voorstel is om voorafgaand aan deze bodemverstoringen geen archeologisch onderzoek te laten uitvoeren.

Een gedeelte van de verstoringen zal optreden in zones die al in het verleden zijn verstoord, zoals reeds bestaande leidingtracés. Omdat het onwaarschijnlijk is dat bodemingrepen in deze zones zullen leiden tot aantasting van behoudenswaardige archeologische resten, wordt geadviseerd om in te stemmen met het voorstel om de bodemingrepen niet vooraf te laten gaan door archeologisch onderzoek.

De verstoringen zullen echter ook gedeeltelijk plaatsvinden in zones waarvan wordt verwacht dat de ondergrond onverstoord is. Daarbij zal diep genoeg worden gegraven om behoudenswaardige archeologische resten te verstoren. Het betreft daarbij met name funderingsresten van het kerkgebouw en menselijke begravingen. Het niet uitvoeren van archeologisch onderzoek voorafgaand aan of tijdens de uitvoering van deze werkzaamheden, zal dus zeer waarschijnlijk leiden tot de ongedocumenteerde vernietiging van behoudenswaardig archeologisch erfgoed.

Ondanks dat het hier relatief kleine bodemverstoringen betreft, kunnen deze al tot flinke schade aan het bodemarchief leiden. Binnen het plangebied wordt namelijk een zeer hoge dichtheid aan archeologische resten verwacht. Hierdoor zal archeologisch onderzoek van een relatief klein oppervlak ook al snel tot kenniswinst leiden.

Geadviseerd wordt om de bodemversturende werkzaamheden daarom uit te laten voeren onder archeologische begeleiding (protocol opgraven).

Tuin

Advies: instemmen met het voorstel

Binnen de contouren van de huidige kerktuin worden behoudenswaardige archeologische resten verwacht op een diepte vanaf circa 70 cm –NAP. Volgens het tuinontwerp zullen er (buiten de contouren van kelder I) geen bodemversturende werkzaamheden plaatsvinden die deze diepte overschrijden. Omdat het onwaarschijnlijk is dat deze bodemingrepen zullen leiden tot aantasting van behoudenswaardige archeologische resten, wordt geadviseerd in te stemmen met het voorstel deze niet vooraf te laten gaan door archeologisch onderzoek.

Om te voorkomen dat de wortels van de nieuw te plaatsen vegetatie het bodemarchief zullen beschadigen, wordt voorgesteld om worteldoek aan te leggen in de tuin (max. 60 cm –NAP), met uitzondering van de zone rondom de monumentale beukenboom. Er wordt geadviseerd in te stemmen met dit voorstel, omdat het worteldoek afdoende bescherming biedt tegen doorworteling. Het niet aanbrengen van worteldoek rondom de monumentale beuk zal niet leiden tot extra schade aan het bodemarchief: verstoringen als gevolg van het wortelen van deze boom zijn reeds opgetreden en kunnen niet worden teruggedraaid.

Conclusie

De afgelopen twee jaar heeft Archeologie Delft, tijdens diverse overleggen met de HGD, getracht de balans te vinden tussen het belang van het Delfts archeologisch erfgoed en de meest reële belasting voor de initiatiefnemer (de HGD). Dit heeft geresulteerd in een uitspraak over de minimale eisen aan het benodigde archeologisch onderzoek.

Positief advies

Voor wat betreft kelder II adviseren wij om in te stemmen met het constructieplan en onderzoeksvoorstel: er zijn geen mogelijkheden tot planaanpassing, er worden tijdens het werk maatregelen genomen om de vernietiging van het bodemarchief zoveel mogelijk tegen te gaan en 100% van de archeologische resten die wél toegankelijk zijn zullen onderzocht worden.

Ten aanzien van het gedeelte van de technische installaties dat zal worden aangelegd in verstoorde grond adviseren wij positief op het voorstel hier geen onderzoek te doen; het is onwaarschijnlijk dat deze werkzaamheden zullen leiden tot aantasting van behoudenswaardige archeologische resten.

Ten aanzien van de voorgestelde beheersmaatregelen binnen de kerktuin adviseren wij eveneens positief, omdat deze maatregelen afdoende beschermend zullen zijn voor het aanwezige bodemarchief.

Negatief advies

Voor wat betreft kelder 1 en een gedeelte van de technische installaties, vormt het door de HGD voorgestelde archeologisch onderzoek een afwijking in negatieve zin op wat eerder is gedefinieerd als het minimaal noodzakelijke. Deze bijstelling kan niet archeologisch worden onderbouwd, waardoor niet wordt voldaan aan de onderzoeksverplichting die voortvloeit uit het bestemmingsplan. Instemming met het voorgestelde onderzoek zal leiden tot ongedocumenteerde vernietiging van behoudenswaardig archeologisch erfgoed. Dit erfgoed bevindt zich op een zeer belangrijke historische locatie en bevat een schat aan informatie over de geschiedenis van de stad Delft.

Bijlage 1

Waardering van de archeologische vindplaats in en rondom de Nieuwe Kerk te Delft, conform KNA 3.3.

Waarden	Criteria	Parameter	Antwoord	Score	
Beleving	Schoonheid	Zichtbaarheid vanaf het maaiveld als landschapselement	ja	3	
		Vorm en structuur	ja	3	
		Relatie met de omgeving	ja	3	
	Herinneringswaarde	Verbondenheid met feitelijke historische gebeurtenissen	ja	3	
		Associatie met toegeschreven kwaliteit of betekenis	ja	3	
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	Aanwezigheid sporen	Hoog	3	
		Gaafheid sporen	Hoog	3	
		Ruimtelijke gaafheid	Hoog	3	
		Stratigrafie intact	Hoog	3	
		<i>Mobilia in situ</i>	Hoog	3	
		Ruimtelijke relatie tussen <i>mobilia</i> onderling	Hoog	3	
		Ruimtelijke relatie tussen <i>mobilia</i> en sporen	Hoog	3	
		Aanwezigheid antropogeen biomedisch residu	Hoog	3	
		Stabiliteit van de natuurlijke omgeving	Hoog	3	
	Conservering	Conservering artefacten (metaal/overig)	Hoog	3	
		Conservering organisch materiaal	Hoog	3	
	Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	Het aantal vergelijkbare monumenten (complextypen) van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode, binnen dezelfde archeoregio, waarvan de aanwezigheid is vastgesteld	Middel	2
			Idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart	Middel	2
Informatiewaarde		Opgraving/onderzoek van vergelijkbare monumenten binnen dezelfde archeoregio (minder/meer dan 5 jaar geleden; volledig/ partieel)	Hoog	3	
		Recent en systematisch onderzoek in de betreffende archeoregio	Middel	2	
		Recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeologische periode	Hoog	3	
		Passend binnen vastgesteld onderzoeksprogramma van gemeente Delft	Hoog	3	
Ensemblewaarde		Synchrone context (voorkomen van monumenten uit dezelfde periode binnen de microregio)	Hoog	3	
		Diachrone context (voorkomen van monumenten uit opeenvolgende perioden binnen de microregio)	Hoog	3	
		Landschappelijke context (fysisch- en historisch-geografische gaafheid van het contemporaine landschap)	Hoog	3	
		Aanwezigheid van contemporaine organische sedimenten in de directe omgeving	Hoog	3	
Representativiteit		Kenmerkendheid voor een bepaald gebied en/of periode	Hoog	3	
		Het aantal vergelijkbare monumenten van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd	Middel	2	
		Idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart	Hoog	3	

Laag: 1
Middel: 2
Hoog: 3